

مهارت‌های اجتماعی زمینه‌ساز اشتغال دانش‌آموزان با نیازهای ویژه

اکبر سلیمان نژاد / عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور

عالیه شاطرلو / کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی / مدرسه استثنایی تلاش (خوی)

چکیده

در کارش شایستگی پیدا کند، جلوگیری نماید. هدف تمام برنامه‌های آموزشی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه آن است که دانش‌آموزان با نیازهای ویژه را برای نوعی شغل تربیت کنند. بسیاری عقیده دارند که چون دانش‌آموزان با نیازهای ویژه نمی‌توانند در برخی مباحث تحصیلی، مانند خواندن، نوشتن، حساب، جغرافیا، تاریخ و ... شایستگی کامل کسب کنند یا موفقیتی به دست آورند، لذا بهترین برنامه آموزشی برای آنان این است که آنها را به نوعی کلاس کارآموزی حرفه‌ای بگمارند. معلمان دانش‌آموزان با نیازهای ویژه علاوه بر توجه به آموزش مهارت‌های پایه و تعدیل برنامه درسی، باید برای کار و حرفه‌ای در آینده توجه خاص داشته باشند و در نوجوانان نسبت به آینده، به ویژه به موضوع استخدام، که برای آنان فایده بسیار دارد، بیش از ایجاد کنند (والاس و مک لافلین، ۲۰۰۵).

یکی از بزرگترین مسایل در برخورد با دانش‌آموزان با نیازهای ویژه این است که به آنها کمک شود تا یک هدف واقعی و مناسب شغلی برای خود در نظر بگیرند. ارزیابی دقیق هوشی، عاطفی و عادات کار، به همان اندازه از اهمیت برخوردار است که محدودیت‌های جسمانی آنان. علاوه بر این، در دسترس بودن مشاغل، وجود تقاضا در برخی حرفه‌ها، نیز باید مورد توجه قرار گیرد (هوارد، ۲۰۰۵). برای اینکه دانش‌آموزان با نیازهای ویژه بتوانند

دانش‌آموزان با نیازهای ویژه همانند دانش‌آموزان عادی نیاز دارند در کنار آموزش‌های تحصیلی، مهارت‌های لازم را برای اشتغال پس از فارغ‌التحصیل شدن کسب نمایند. برای آموزش مهارت‌های شغلی، مهارت‌های اجتماعی ضرورت پیدا می‌کنند. هر چند مهارت‌های مختلفی به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه آموزش داده می‌شوند ولی مهارت‌هایی برای این دانش‌آموزان مفید خواهند بود که در دنیای کار مورد استفاده این دانش‌آموزان قرار بگیرند. مهارت‌های مختلفی در این زمینه مطرح شده اند که از جمله می‌توان به مهارت‌های شخصی، اجتماعی، مهارت‌های لازم برای زندگی روزانه و مهارت‌های آمادگی شغلی اشاره نمود. برای آموزش این مهارت‌ها برنامه‌های مختلفی ارائه شده اند. این مقاله سعی دارد ضمن بررسی ضرورت آموزش مهارت‌های اجتماعی، به انواع مهارت‌ها پرداخته و برنامه آموزشی مطرح شده در این زمینه را بررسی نماید.

مقدمه

از ضروریات برنامه‌های آموزشی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه آن است که به دانش‌آموز با نیازهای ویژه فرصتی بدهد تا توانایی‌هایش را برای حمایت از خود به ظهور برساند و در عین حال از یأس و ناامیدی او از این که ممکن است نتواند مانند دیگران

هدفمندند، از این رفتارها برای کسب نتایج مطلوب استفاده می‌کنیم و بنابراین برخلاف سایر رفتارها، که اتفاقی یا غیر ارادی هستند، مهارت‌های اجتماعی هدف دارند. دومین ویژگی رفتارهای اجتماعی به هم مرتبط بودن این توانایی‌هاست، یعنی آنها رفتارهای متفاوتی هستند که به منظور دستیابی به هدفی ویژه مورد استفاده قرار می‌گیرند و ما به طور همزمان از آنها استفاده می‌کنیم. سومین ویژگی مهارت‌های اجتماعی، متناسب بودن آنها با وضعیت است. فردی از لحاظ اجتماعی ماهر است که بتواند رفتارهایش را متناسب با انتظارات دیگران تغییر دهد. به این ترتیب، داشتن ارتباط ماهرانه بستگی به استفاده صحیح (از لحاظ بافتی) و تسهیل‌کننده (از لحاظ رفتاری) از شیوه‌های برقراری ارتباط مناسب و کارآمد با دیگران دارد. چهارمین ویژگی، آموختنی بودن مهارت‌های اجتماعی است. در حال حاضر، تمامی پژوهشگران اتفاق نظر دارند که اکثر رفتارهای اجتماعی آموختنی هستند.

عکس از: محمد عابد پور

آخرین ویژگی مهارت اجتماعی این است که فرد بر این مهارت‌ها، کنترل شناختی دارد. بنابراین، کسی که از لحاظ اجتماعی کمبود مهارت دارد، ممکن است عناصر اصلی مهارت اجتماعی را فرا

خود را با زندگی اجتماعی سازگار نمایند و خود را برای مشاغل آماده نمایند باید مهارت‌های اجتماعی کسب کنند. برای رسیدن به چنین هدفی باید مهارت‌های اساسی اجتماعی به دانش‌آموزان آموزش داده شوند و او را طوری آماده نمایند تا مهارت‌های آموزشی و شغلی پیشرفته‌ای را کسب کنند، مهارت‌هایی که به دانش‌آموز کمک کند تا به صورت عضو مفیدی در جامعه بار آید و امکان اشتغال داشته باشند (گیروود^۳، ۲۰۰۱).

تعریف و ویژگی‌های مهارت‌های اجتماعی

- مهارت‌های اجتماعی، توانایی تعامل با دیگران در یک بافت اجتماعی هستند، با استفاده از روش‌هایی که از نظر اجتماعی مقبول یا ارزشمند باشند و در عین حال به شخص، هر دو طرف و یا فقط به دیگران سود برسانند (کومز^۴ و اسلیبی^۵، به نقل هارجی^۶، ۱۹۹۷).

- مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی هستند که در پاسخ به رخدادهای محیطی که عامل آنها فرد یا افراد دیگر هستند از شخص صادر می‌شوند و پاسخ‌های محیطی مثبتی را به دنبال دارند (کارتلیج و میلبرن، ۱۳۶۹).

- مهارت‌های اجتماعی رفتارهایی هستند که برای داشتن ارتباط مثبت با دیگران و پذیرش توسط آنها ضروری می‌باشند (هالینگر، به نقل یوسفی و خیر، ۱۳۸۱).

آقوراوس^۷ (۱۹۹۹) در تعریف خود از مهارت‌های اجتماعی جنبه‌های زیر را در نظر می‌گیرد:

مجموعه‌ای از رفتارهای هدفمند، بهم مرتبط و متناسب با وضعیت که آموختنی بوده و تحت کنترل فرد می‌باشد. نخست اینکه رفتارهای اجتماعی

اهداف ابزاری شامل مهارت‌های لازم برای زندگی و کار موفقیت‌آمیز در جامعه است. آفوراتوس (۱۹۹۹) معتقد است که مهارت‌های اجتماعی اصلی در رفتارهای غیر کلامی، سؤال کردن، دادن تقویت، دادن بازخورد مناسب، توانایی خوب توضیح دادن، خودافشاگری، خوب گوش کردن و شوخی و خنده نمود پیدا می‌کنند. برخی از پژوهشگران نیز قاطعیت، دفاع از حق خود، توانایی رهبری، توانایی ابراز احساسات مثبت و منفی، اعتماد به نفس و همدلی را مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی می‌دانند. گروهی از پژوهشگران هم مهارت‌های اجتماعی پایه را شامل مهارت‌های رمزگردانی (مهارت‌های بیانی^۱)، مهارت‌های رمزگشایی (مهارت‌های حساسیت^۲)، و مهارت‌های تنظیم یا کنترل ارتباط می‌دانند که در دو حوزه‌ی غیر کلامی (هیجانی) و اجتماعی عمل می‌کنند.

شالوک و همکارانش (به نقل از هالاهان و کاسمن، ۲۰۰۴) معتقدند که موفقیت در زندگی اجتماعی و شغلی به یادگیری مهارت‌های اجتماعی نیاز دارد. پژوهش‌ها نشان داده که کوشش‌هایی که برای آموزش مهارت‌های اجتماعی صورت گرفته‌اند، بخصوص آنهایی که در موقعیت‌های واقعی که افراد در آن زمینه زندگی می‌کنند، انجام شده، بسیار دلگرم کننده بوده‌اند.

پژوهش‌ها نشان داده‌اند که این کافی نیست که ما مهارت‌های مربوط به زندگی و روابط اجتماعی را که هیچ رابطه‌ای به شغل فرد ندارد، به او بیاموزیم و بعد امیدوار باشیم که این مهارت‌ها به صورتی خودبخود به موفقیت شغلی او بینجامد. فرد نیاز دارد که هم عادات مناسب شغلی کسب کند و هم چگونگی ارتباط مناسب با سایر همکاران و نیز

گرفته باشد، اما از فرآیندهای فکری لازم برای استفاده از این عناصر در تعاملات خود بی بهره باشند. یکی از جنبه‌های مهم کنترل، زمان‌بندی رفتارهای اجتماعی است. در واقع، یکی از نشانه‌های بی‌کفایتی اجتماعی، بیان بی‌موقع مطلب است. پس یادگیری زمان استفاده از رفتارهای اجتماعی به اندازه‌ی ماهیت این رفتارها اهمیت دارد (هارجی، ۱۹۹۷).

به طور کلی می‌توان گفت کسی که دارای مهارت‌های اجتماعی است خود را به خوبی با محیط خویش تطبیق می‌دهد و در ارتباطات خود با دیگران از درگیری‌های کلامی و فیزیکی اجتناب می‌کند، اما کسی که مهارت‌های اجتماعی ندارد معمولاً دچار دشواری‌های رفتاری است. کودکی که فاقد مهارت‌های اجتماعی است با کودکان دیگر درگیر می‌شود، نزد همسالان و بزرگسالان محبوب نیست و با معلم خود کنار نمی‌آید. اینگونه کودکان معمولاً به حقوق دیگران هم بی‌توجه‌اند و در رفتار خویش، خودمدار می‌باشند. علاوه بر این، آنها از قوانین پذیرفته شده‌ی اجتماعی اطاعت نمی‌کنند و به رفتارهایی که از نظر اجتماعی پسندیده نیست، دست می‌زنند. با توجه به این تعاریف می‌توان گفت که مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی هستند که رشد آنها می‌تواند به عملکرد مؤثر و مفید فرد در اجتماع کمک کند (ماتسون^۳، ۱۹۹۹).

انواع مهارت‌های اجتماعی

بردی^۱ (به نقل ویتاگر^۱، ۲۰۰۰) معتقد است که مهارت‌های اجتماعی برای به دست آوردن دو دسته اهداف عاطفی و ابزاری ضروری هستند. اهداف عاطفی شامل پیدا کردن دوست و ایجاد روابط رضایت‌بخش با خانواده و دوستان می‌باشد.

که فرد در مدرسه می‌آموزد. آموزش این مهارت‌ها باید از موقعی که کودک به مدرسه وارد می‌شود، شروع شود و تا هنگامی که وجود فرد به عنوان یک بزرگسال در جامعه تثبیت می‌شود، ادامه یابد.

در کنار مهارت‌های تحصیلی و درسی، باید به این دانش‌آموزان مهارت‌هایی مانند اداره زندگی، مهارت‌های شخصی و اجتماعی و مهارت‌های آمادگی شغلی آموزش داده شوند. برنامه‌های مختلفی برای آموزش مهارت‌های اجتماعی و شغلی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه وجود دارد که در زیر به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد:

کارفرما را بیاموزد (ووناکات^{۱۳}، ۲۰۰۱).
 پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که به جای آن که شغل‌های خاصی را به این کودکان بیاموزند، بهتر است مهارت‌های اساسی لازم در مشاغل نیمه تخصصی یا غیر تخصصی را به ایشان آموزش دهند (کرک و همکاران، ۲۰۰۵).

مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی هستند که رشد آنها می‌تواند به عملکرد مؤثر و مفید فرد در اجتماع کمک کند

برنامه انتقال^{۱۶}

برنامه انتقال، فرایند آموزشی است که در آن دانش‌آموزان را به طریقی تربیت می‌کنند که بتوانند پس از پایان تحصیلات دبیرستانی وارد بازار کار شوند. برنامه‌های انتقال به سه صورت ارایه می‌شوند:

۱. برنامه‌هایی که هیچگونه خدمات ویژه ارایه نمی‌دهند،
 ۲. برنامه‌هایی که از نظر زمانی خدماتشان محدود است و

۳. برنامه‌هایی که از نظر خدماتی فعال هستند.
 انتخاب هر یک از این خدمات به شدت و نوع مشکل دانش‌آموز بستگی دارد. هرچه میزان مشکل و اختلال دانش‌آموز بیشتر باشد، خدمات بیشتری ارایه خواهد شد. برخی از دانش‌آموزان و بخصوص دانش‌آموزانی که میزان اختلالشان خفیف است می‌توانند بدون این که از خدمات ویژه‌ای استفاده کنند، شغلی برای خود پیدا کنند و در نگهداری آن توانا باشند، آنهایی که اختلالاتشان شدید است، در صورتی که به خدمات فعال و دراز مدت احتیاج

برنامه آموزش‌های شغلی^{۱۴} نباید با آموزش‌های حرفه‌ای^{۱۵} یا آموختن حرفه خاصی اشتباه شود. آموزش‌های شغلی شامل مواردی چون آداب دانی، بهداشت فردی و وضعیت ظاهری، راه‌های کاریابی، روش‌های تحمل پیشامدهای ناگوار و بیکاری، طرز برخورد با کارفرما و همکاران، رعایت مقررات، بحث درباره هدف‌ها و مهارت‌های شغلی، گشت و گذار در شهر، آموزش‌های شغلی عمومی و کسب آگاهی‌های شغلی می‌باشد. روش پر کردن فرم مخصوص درخواست کار، شیوه تقاضای کار و آداب صحبت کردن، مهارت‌هایی است که باید در کلاس آموخته شوند. این نکات دقیقاً از نظر یافتن و حفظ شغل به اندازه توانایی در انجام کار اهمیت دارد (کرک و جانسون، ۲۰۰۵).

برای مثال اگر فردی در شغلی، آموزش کافی دیده باشد و قادر به انجام کاری باشد ولی اگر قادر به اداره زندگی شخصی خود نباشد و نتواند خود را با یک موقعیت شغلی منطبق کند، کارمند مطلوب به حساب نمی‌آید.

موفقیت در کار و شغل به مهارت‌هایی بستگی دارد

دارد، برنامه مطالعات شغلی است. در این برنامه دانش‌آموزان را به مشاغل مختلف در سطح جامعه می‌گمارند و برنامه‌های آموزشی را به طریقی سازمان می‌دهند که با تجربه‌های شغلی دانش‌آموزان هماهنگی داشته باشد. کلمن و پین (نقل از هالاهان و کافمن، ۲۰۰۴) برای برنامه‌های شغلی ۵ مرحله قائل شده‌اند:

- ✓ کاوش شغلی
- ✓ ارزشیابی شغلی
- ✓ آموزش شغلی
- ✓ گمارش شغلی
- ✓ پیگیری

برنامه انتقال، فرایند آموزشی است که در آن دانش‌آموزان را به طریقی تربیت می‌کنند که بتوانند پس از پایان تحصیلات دبیرستانی وارد بازار کار شوند

در قسمت کاوش شغلی، هدف این است که دانش‌آموزان را با مشاغل مختلف و مهارت‌هایی که در هر شغل لازم است، آشنا کنند. در مرحله ارزشیابی شغلی معلم باید توانایی‌ها و علایقی را که دانش‌آموزان نسبت به هر شغل دارند، مورد ارزیابی قرار دهد. هدف از آموزش شغلی این است که مهارت‌های لازم را درباره مشاغلی که مورد علاقه دانش‌آموز است به او آموزش دهیم. آموزش در این مرحله معمولاً شامل کارهایی است که در سطح مشاغل نیمه ماهر باشد.

منظور از گمارش شغلی این است که دانش‌آموزان را پس از فراغت از تحصیل در برخی مشاغل بکار گیرند و بالاخره در خلال مرحله پیگیری دانش‌آموزان

نداشته باشند حداقل به خدمات کوتاه مدت نیاز خواهند داشت.

صرف نظر از این که چه نوع خدماتی مورد نیاز باشد، متخصصان معتقدند که به منظور استفاده هرچه بیشتر و بهتر از برنامه‌های انتقال همکاری و هماهنگی سازمان‌ها و تشکیلات مختلف ضرورت خواهد داشت، طراحی برنامه‌های انتقال برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه نمایانگر این است که مسئولان توانسته‌اند این افراد را طوری تربیت کنند تا بتوانند وارد دنیای کار شوند. معمولاً دو نوع تشکیلات سازمانی وجود دارند که با یکدیگر متفاوت هستند: کارگاه‌های حمایتی^{۱۷} و محیط‌های شغلی غیرحمایتی^{۱۸} که به آن استخدام رقابتی نیز می‌گویند.

کارگاه‌های حمایتی محل‌هایی هستند که در آن‌جا مهارت‌های شغلی را زیر نظارت مستقیم مسئولان، به دانش‌آموزان آموزش می‌دهند. محیط‌های شغلی غیرحمایتی که گاه به آن استخدام رقابتی نیز می‌گویند، به دانش‌آموز امکان می‌دهد تا در کنار افراد عادی کار کنند و در برخی مواقع مزد کمی هم دریافت می‌دارند. پژوهش‌های انجام شده در باره میزان موفقیت و محیط‌های شغلی غیرحمایتی اغلب دلگرم کننده بوده است (گیرود، ۲۰۰۱).

به طور کلی این مطلب مورد قبول قرار گرفته است که از طریق دریافت آموزش‌های مناسب تعداد زیادی از دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌توانند شغلی برای خود در جامعه پیدا کنند.

برنامه مطالعات شغلی

یکی از برنامه‌هایی که برای پرورش مهارت‌های اجتماعی و شغلی و آماده نمودن دانش‌آموزان با نیازهای ویژه برای ورود به دنیای کار ضرورت

قبلی را که ضمن کار با مشکل مواجه شده‌اند، مورد مشاوره قرار دهند، تا چنانچه لازم باشد آموزش‌های جدید و یا شغلی دیگر برایشان منظور گردد.

الگوی کلاس جامع

صفت بارز این مدل، برنامه آموزش‌های درسی است. این برنامه به طریقی سازمان یافته است که به جای تأکید بر آموزش دروس، دانش‌آموزان را طوری تربیت می‌کنند که بتوانند وارد بازار کار شوند. این برنامه توسط زیگموند و سان سون رایه شده است.

برنامه کار و تحصیل^{۱۹}

در این مدل دانش‌آموزان قسمتی از وقت خود را در مشاغل واقعی کار می‌کنند. این برنامه آموزشی از موضوعاتی تشکیل می‌شود که مهارت، دانش، اطلاعات شغلی و قضاوت افرادی را، تقویت می‌کند. دوره‌های این برنامه مبنای نظری نداشته بلکه طوری طراحی شده‌اند که اطلاعات مربوط به کار روزانه افراد شاغل را در اختیار آنان قرار دهد. دوره‌های درسی این برنامه نسبت به اطلاعات و مهارت‌هایی که تدریس می‌شود و نیز زمان لازم برای تدریس آنها برنامه‌ریزی می‌گردد. این برنامه از سه مرحله تشکیل شده است:

۱. بررسی موقعیت‌های کاری نیمه وقت،

۲. به کار گماری

۳. یک برنامه هماهنگ شده کلاسی و کاری (کرک و همکاران، ۲۰۰۵).

برنامه آموزش مهارت‌های ضروری در مدرسه

زیگموند با توجه به اهمیت نقشی که مسایل اجتماعی می‌تواند در رفتار دانش‌آموزان دبیرستانی داشته باشد

برنامه جامعی تحت عنوان برنامه آموزش مهارت‌های حیاتی در مدرسه رایه داده است. این برنامه شامل ۴ مرحله است:

۱. بررسی این که چه مهارت‌های اجتماعی باید آموخته شود

۲. آموزش مهارت‌های ادراکی-اجتماعی

۳. آموزش رفتارهای مناسب اجتماعی

۴. استفاده از همکاری بزرگسالان در برنامه نوجوانان (هالاها و کافمن، ۲۰۰۴).

مدل آموزش شغلی برولین^{۱۹}

در دوره دبیرستان احتیاج دانش‌آموزان به آموزش برنامه‌های عملی بیش از دوره‌های قبلی است. در این دوره آموزش‌های اجتماعی و شغلی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. یک عامل عمده در مرحله انتقال از دبیرستان به دوره کار این است که دانش‌آموز تا چه حد قادر است مهارت‌های لازم را در رفتارهای اجتماعی از خود نشان دهد. این چنین مهارت‌هایی به او کمک خواهند کرد تا بتواند دوستی‌های اجتماعی، معنی‌دار و با دوامی با دیگران برقرار کند. مدل آموزش شغلی برولین در سطح آموزش متوسطه، مهارت‌های شخصی و اجتماعی و نیز مهارت‌هایی که در دنیای واقعی نظیر زندگی روزانه و آمادگی شغلی لازم است را رایه می‌دهد (کرک و جانسون، ۲۰۰۵) این مهارت‌ها به قرار زیرند:

لازم در زندگی روزانه

۱. اداره زندگی خانوادگی از نظر مالی

۲. مراقبت از وسایل و لوازم خانه

۳. برآوردن نیازهای شخصی

۴. تربیت فرزند و انجام کارهای خانه

مدرسه ابتدایی آغاز نمود. متخصصان به این حقیقت پی برده اند که تربیت شغلی در صورتی به موفقیت می‌رسد که به جای موقعیت‌های مصنوعی کلاس‌های معمولی، در محیط واقعی و طبیعی کار صورت گیرد (هالاها و کافمن^{۲۰}، ۲۰۰۴).

اگر موقعیت‌های واقعی و نه مصنوعی برای آموزش در نظر بگیریم، دانش‌آموزان بهتر خواهند توانست مهارت‌های لازم را فرا گیرند. انتقال مهارت‌هایی که در محیط‌های مصنوعی (کلاس درس) آموخته شده‌اند، به محیط واقعی کار (نظیر مونتاز، منشیگری، فنی) برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه مشکلاتی را به وجود می‌آورد.

آموزش در موقعیت‌های طبیعی در جامعه به دانش‌آموزان امکان می‌دهد تا تحت نظر یک معلم آموزش‌های ویژه در وضعیت اصلی کار شرکت کنند. هدف از چنین کارورزی‌هایی تنها این نیست که مهارت‌های شغلی را به دانش‌آموزان بیاموزیم، بلکه علاوه بر آن باید آنها را با تجربه‌های واقعی محیط کار نیز آشنا کنیم. در صورت اجرای چنین برنامه‌هایی، دانش‌آموزان آمادگی بیشتری برای تصمیمات شغلی در بزرگسالی به دست خواهند آورد. وانگهی چنین برنامه‌هایی به دانش‌آموزان فرصت می‌دهند، تا رفتارها و مقررات اصلی را که باید در محیط کار رعایت شود نظیر وقت شناسی،

۵. خرید و تهیه غذا
۶. شرکت در فعالیت‌های اجتماعی
۷. خرید و تهیه لباس
۸. استفاده از ساعات فراغت و سرگرمی‌ها
۹. گردش در شهر

مهارت‌های شخصی - اجتماعی

۱. رسیدن به خود آگاهی
۲. به دست آوردن اعتماد به نفس
۳. قبول مسئولیت‌های اجتماعی
۴. کسب مهارت‌هایی در زمینه مراقبت شخصی
۵. تصمیم‌گیری و حل مسأله
۶. ایجاد ارتباط مناسب با دیگران
۷. کسب استقلال

راهنمایی و آمادگی شغلی

۱. شناخت و کشف فرصت‌های شغلی
 ۲. اتخاذ تصمیماتی مناسب درباره مشاغل
 ۳. بروز رفتارهای مناسب هنگام کار
 ۴. انجام مهارت‌های دستی و بدنی
 ۵. به دست آوردن مهارت‌های شغلی و قابل عرضه کردن در بازار کار
 ۶. پیدا کردن شغلی مناسب و نگهداری آن
- دقت در الگوهای مختلف آموزش مهارت‌های اجتماعی و شغلی نشان می‌دهد که معلمان دانش‌آموزان با نیازهای ویژه وظیفه خطیری برعهده دارند. برای آموزش چنین مهارت‌هایی کارکنان مدارس باید نقش فعالی در این زمینه به عهده بگیرند و به دانش‌آموزان کمک کنند تا مهارت‌های لازم را در کارهایی که به آن علاقه دارند، فراگیرند. اگر چه آموزش و آمادگی شغلی باید در دوره دبیرستان بیشتر مورد تأکید باشد، ولی بهتر است آن را در

علاقه‌مند است بسنجد و مشاغلی را اختیار کند که برایش از همه مناسب‌تر است. این راهنمایی باعث می‌شود که کودک درباره مشاغل دیگری که در این زمینه وجود دارد، نیز تا حدودی آگاهی پیدا کند.

تربیت حرفه ای

در تربیت حرفه‌ای، مهارت‌های دستی مربوط به کار، مهارت‌های غیردستی مربوط به کار و نیز عادات کلی، طرز برخورد با دیگران و صفات لازم برای یک کارگر و یک شهروند خوب به کودک آموزش داده شود.

به کارگماری^{۲۵}

در این زمینه به کودک یا فرد کمک می‌شود تا کاری پیدا کند.

استقرار اجتماعی^{۲۶}

در این زمینه به سازگاری کودک با شغل و سازگاری با جامعه‌اش، تا زمانی که لازم باشد، کمک می‌شود.

آموزگاران در سه زمینه اول مسئول‌اند. دو وظیفه آخر را اداره کارگزینی، سرویس استخدامی کشور و دیگر مؤسسات اجتماعی می‌توانند، انجام دهند (هوارد، ۲۰۰۵).

نتیجه گیری

برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه ضروری است که آمادگی لازم را برای اشتغال در دنیای کار پس از فارغ‌التحصیلی کسب نمایند. برای عملی شدن این امر، در سطح مدارس باید برنامه‌هایی اجرا شوند که از طریق آنها بتوان عادات و روش‌های مربوط به مشاغل مختلف به دانش‌آموزان آموزش داده شود.

مراقبت، تبعیت از دستورالعمل‌ها و مهارت‌های اجتماعی و غیره را فرا گرفته و سپس در محیط‌های دیگر شغلی در جامعه به کار بینندند (کرک و همکاران، ۲۰۰۵).

پژوهش‌هایی نظیر پژوهش چیننگ^{۲۱} (نقل از کرک و جانسون^{۲۲}، ۲۰۰۵) روشن نموده که حرفه‌هایی را که پسران و دختران با نیازهای ویژه به دست آورده‌اند و تا سطح بزرگسالی برای خود نگه داشته‌اند، اغلب از نوع کارهایی است که به افراد غیرماهر یا نیمه‌ماهر نیاز دارد که اندکی آموزش نظری و تربیت شغلی دیده‌اند. این مطالعه به همراه مطالعات مشابه دیگر نشان داده که به جای کوشش برای تربیت حرفه‌ای ویژه، باید عادات و روش‌های کاری را به این کودکان بیاموزند که برایشان مفید باشد. به این معنی که آنها را طوری تربیت کنند که بعد از فراغت از تحصیل بتوانند در پست‌های مربوط به افراد ماهر و غیرماهر کار کنند. به این منظور، مخصوصاً در سطح نوجوانی، مدارس باید کوشش کنند که به جای کارآموزی، روی تربیت شغلی یا آموزش شغلی تاکید کنند.

برنامه آموزش شغلی

اطلاعات شغلی^{۲۳}

در اطلاعات شغلی، اطلاعاتی درباره مشاغل به دانش‌آموزان داده می‌شود و کارهایی که در یک شغل موجود در جامعه باید انجام شود مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. این اطلاعات به آنها کمک می‌کند تا اهمیت این مشاغل را برای خود و برای جهان مورد بررسی قرار دهند.

راهنمایی حرفه‌ای^{۲۴}

در راهنمایی حرفه‌ای به کودک کمک می‌شود تا توانایی‌های خود را نسبت به مشاغلی که به آنها

- به دانش آموزان با نیازهای ویژه باید همان نوع کارهایی واگذار شود که به دیگران داده می‌شود.
 - دانش آموزان باید یاد بگیرند که به منظور تحصیل درآمد برای زندگی خود، در کار شرکت کنند، بدین معنی که باید از طریق راهنمایی و آموزش شغلی مناسب، به‌عنوان بخشی از تجربه مدرسه، صلاحیت حرفه‌ای لازم را کسب کنند.

در تربیت حرفه‌ای، مهارت‌های دستی مربوط به کار، مهارت‌های غیردستی مربوط به کار و نیز عادات کلی، طرز برخورد با دیگران و صفات لازم برای یک کارگر و یک شهروند خوب به کودک آموزش داده شود

- معلمان باید اطلاعات مربوط به مشاغل را آموزش دهند و به‌ویژه زمینه‌های وسیع‌تر شغلی را آموزش دهند.

- معلمان باید به افراد گروه خود، توانایی‌ها و محدودیت‌هایشان را در رابطه با شایستگی‌ها و شرایط گوناگون شغلی تفهیم کنند.

- معلمان وظیفه دارند برنامه مدرسه را آنچنان طرح‌ریزی کنند که مهارت‌های عمومی لازم برای شغل‌های آینده آنها فراهم شود

- در صورت وجود مشاور در مدرسه معلم باید به مشاور کمک کند تا دانش آموزان مسایل بخصوصی و توانایی خود را در رابطه با کاربایی درک کنند.

- چنانچه در مدرسه مشاور وجود نداشته نباشد معلم باید نقش مشاور را ایفاء کند، این کار شامل انجام تحقیقات درباره شغل‌های موجود در جامعه، تماس گرفتن با استخدام‌کنندگان، گردآوری اطلاعات

یکی از مسایل بزرگ در برخورد با دانش آموزان با نیازهای ویژه این است که به آنها کمک شود تا یک هدف واقعی و مناسب شغلی برای خود در نظر بگیرند. برای این که دانش آموزان با نیازهای ویژه بتوانند خود را با زندگی اجتماعی سازگار نمایند و خود را برای مشاغل آماده کنند، باید مهارت‌های اجتماعی را کسب کنند. برای رسیدن به چنین هدفی باید مهارت‌های اساسی اجتماعی به دانش آموزان آموزش داده شوند و او را طوری آماده نمایند تا مهارت‌های آموزشی و شغلی پیشرفته‌ای را کسب کنند. این مهارت‌ها باعث خواهند شد که دانش آموز به صورت عضو مفیدی درآید و امکان اشتغال داشته باشد. برای این کار می‌توان از برنامه‌های مختلفی که در این زمینه ارائه شده‌اند و مهارت‌های اساسی و لازم را برای اشتغال آموزش می‌دهند، استفاده نمود.

توصیه‌ها

- معلمان برای کمک به بهبود رفتارهای اجتماعی دانش آموزان، باید مهارت‌هایی را که در دانش آموز وجود دارند شناسایی کنند تا مهارت‌هایی که فاقد آنهاست به وی آموزش داده شود.

- دانش آموزان باید قسمت اعظم کوشش‌هایشان را برای رسیدن به استقلال به کار گیرند و مسئولیت انجام کارهای خود را شخصاً به عهده گیرند.

- ارتباطات میان‌گروهی باید مورد تشویق قرار گیرد.

- دانش آموزان را باید تشویق نمود تا آنجا که ممکن است در فعالیت‌های زیادی شرکت کنند، اگر برای دانش آموز مقدور نباشد تا در فعالیت‌های سایرین شرکت کند، باید برای او فعالیت دیگری را در نظر گرفت.

در رابطه با توانایی‌های شاگردان مورد مذاقه و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.
- اطلاعات تکمیلی درباره مشاغل باید از جزوه‌ها و کتاب‌های خواننده شده فراهم شود و در کلاس مورد بحث قرار گیرد و سعی شود سؤالات زیر مورد بحث قرار گرفته و به آنها پاسخ داده شود:

۱. در جامعه چه شغل‌هایی یافت می‌شود؟
۲. شرایط کار، اعم از جسمی و روانی چیست؟
۳. آیا فرد شرایط لازم برای آن کار را دارد؟
۴. برای آن کار چقدر مزد می‌دهند؟
۵. چگونه فرد درخواست کمک می‌کند؟
۶. فرد برای تسلیم درخواست کار به کجا باید مراجعه کند؟

مربوط به مشاغل، به کار گماشتن شاگردان و سرانجام پی‌گیری وضع افرادی است که به کار گماشته‌اند، می‌شود.

در سطح مدارس باید برنامه‌هایی اجرا شوند که از طریق آنها بتوان عادات و روش‌های مربوط به مشاغل مختلف به دانش‌آموزان آموزش داده شود

- تجربه‌هایی که در آموزش شغلی کسب شده است باید در محدوده شغل‌های جامعه توسعه یابد و بازدیدهایی به عمل آید که طی آن شغل‌های مختلف

زیر نویس‌ها:

1. Academic subjects	17. compliance
2. Heward	18. Wonavoat
3. Girod	19. Occupational education
4. Combs	20. Vocational education
5. Slaby	21. Transition programming
6. Hargie	22. Sheltered Workshop
7. Agoratus	23. Nonsheltered Work environment
8. Matson	24. Work-study-program
9. Brady	25. Brolin
10. Whitaker	26. Hallahan & Kaufman
11. expressive skills	27. Channing
12. sensitivity	28. Kirk & Johnson
13. Stephens	29. Occupational Information
14. Caldarella	30. Vocational guidance
15. Merrell	31. Vocational placement
16. self-management	32. Social placement

منابع:

- کارتلیج، جی، میلبرن، اف (۱۳۶۹). آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان، ترجمه محمد حسین نظری نژاد، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- یوسفی، فریده، خیر، محمد (۱۳۸۲). بررسی پایایی و روایی مقیاس سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون و مقایسه عملکرد دختران و پسران در این مقیاس. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره ۱۸، شماره ۲، ۱۵۸-۱۴۷.
- Agoratus, L. (1999). Working together. corporations and special needs organizations that open the doors to a divers workplace. *Exceptional parent*, 29(12), 34, 36-37.
- Andersoun, P. R. (1999). Open employment services for people with disabilities in Australia, 1995 to 1997. *Journal of vocational Rehabilitation*, 13, 79-94.
- Caldarella, A. P., Merrell, K. W. (1997). Common Dimensions of Social Skills of children and adolescents : A Taxonomy of Positive Behavirs. *School Psychology Review*, 26(2), 256-279.
- Girod, c. (2001). *learning disability* . publisher: Luncent Books.
- Hallahan, D., Kauffman, J. (2004). *Exceptional childrens : Introduction to special Education* , publisher: Allyn & Bacon.
- HARGIE, O. D. W. (1997). *The Handbook of communication Skills* . London: Routledge .
- Heward, w. (2005). *Exceptional children : An Introduction to special Education*. Prentic Hall.
- Kim, Y. A. (2003). Necessary Social Skills Related to Peer Acceptance . *Childhood Education* , 79(4), 234-238.
- Kirk, s., Gallagher, J., Anastasiow, N., Coleman, M. R. (2005). *Educating Exceptional children*. Hoghton Mifflinco company.
- Kirk, s., Johnson, E. (2005). *Educating the Retaded child*. Publisher: Springer Netherlands.
- Matson, J. L. (1999). *Enhancing Childrens Social Skill: Assessment and Training*. Oxford : Pregamon Press.
- Wallace, G., MC loughlin, J. (2005). *learning disabilities : concepts and characteristics*. publisger: Allyn & Bacon.